

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра психології, політології, соціокультурних технологій

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Психологія релігії

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень
Спеціальність	053 «Психологія»
Освітня програма	Психологія

Затверджено рішенням Ради з якості факультету
іноземної філології та соціальних комунікацій

Протокол від 27 серпня 2019 р. № 1
Голова Ради з якості факультету
іноземної філології та соціальних комунікацій

_____ Баранова С.В.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Суми 2019 р.

**ДАНІ ПРО РЕЦЕНЗУВАННЯ ТА ПОГОДЖЕННЯ
РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Розробник:

**Павленко Володимир Петрович, старший викладач
кафедри психології, політології та соціокультурних
технологій**

Рецензування робочої програми навчальної дисципліни	протокол № 4 від 21 травня 2019 р. <small>Прізвище, ініціали, посада рецензента та/або дата і номер протоколу засідання експертної ради роботодавців</small>
Розглянуто та схвалено на засіданні робочої проектної групи (РПГ) освітньої програми «Психологія» <small>(назва освітньої програми)</small>	протокол від 6 червня 2019 р. № 12 Керівник РПГ (гарант освітньої програми) _____ Іванова Т.В. <small>(підпис) (прізвище, ініціали)</small>
Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології, політології та соціокультурних технологій <small>(назва кафедри)</small>	протокол від 2 вересня 2019 р. № 2 Завідувач кафедри _____ Світайло Н.Д. <small>(підпис) (прізвище, ініціали)</small>

Дані про перегляд робочої програми навчальної дисципліни:

Навчальний рік, в якому вносяться зміни	Номер додатку до робочої програми з описом змін	Зміни розглянуто і схвалено			
		Дата та номер протоколу засідання РПГ	Підпис керівника РПГ (гаранта освітньої програми)	Дата та номер протоколу засідання кафедри	Завідувач кафедри

І СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Загальна інформація про навчальну дисципліну	
Повна назва навчальної дисципліни	Психологія релігії
Повна офіційна назва закладу вищої освіти	Сумський державний університет
Повна назва структурного підрозділу	Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій. Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій
Розробник(и)	Павленко Володимир Петрович, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Рівень вищої освіти	Перший рівень вищої освіти; НРК – 7 рівень; QF-LLL – 6 рівень; FQ-ЕНЕА – перший цикл
Семестр вивчення навчальної дисципліни	16 тижнів протягом 7-го семестру
Обсяг навчальної дисципліни	Обсяг дисципліни становить 5 кредитів ЄКТС, 150 годин, з яких 52 години становить контактна робота з викладачем (32 години – лекції, 16 годин – практична робота, 4 години – атестація). 98 годин становить самостійна робота студента
Мова(и) викладання	Українська мова
2. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі	
Статус дисципліни	Обов'язкова навчальна дисципліна для освітньої програми 053 «Психологія»
Передумови для вивчення дисципліни	«Соціальна психологія», «Етнопсихологія»
Додаткові умови	Додаткові умови відсутні
Обмеження	Обмеження відсутні
3. Мета навчальної дисципліни	
Мета викладання дисципліни – ознайомити студентів із основними етапами розвитку психології релігії як самостійної дисципліни; базовими теоретичними підходами у психології релігії; із структурою, особливостями та чинниками формування релігійної свідомості; із основними етапами	

розвитку релігійності як на суспільному, так і на індивідуальному рівні; із психологічними особливостями інституціоналізованого та побутового релігійного життя; із засадами наукового розуміння психологічних закономірностей та механізмів впливу релігійних організацій та лідерів, а також із способами протистояння деструктивним впливам у цій сфері; закласти основи формування гуманістично-орієнтованого та толерантного до мультикультурності професійного світогляду майбутнього психолога та формування початкових навичок і умінь для практичної роботи психолога – як у індивідуальній діяльності, так і в груповій взаємодії.

4. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Формування теоретичних підходів у психології релігії. Психологія релігійної віри та культури

Предмет і завдання психології релігії. Місце психології релігії в системі наук та особливості її як міждисциплінарного наукового знання. Методи й техніки емпіричних досліджень релігійних явищ (інтерв'ю, спостереження, опитування, тестування, аналіз документів, експеримент). Структура психології релігії. Проблематика психології релігії: психологічна детермінованість релігії, специфіка релігійної свідомості, релігійних почуттів та релігійного досвіду, психотерапевтична функція релігії, конструктивний та деструктивний вплив на віруючих з боку релігійних організацій та лідерів. Науково-психологічне осмислення релігійних феноменів: моральних вимог та культових дій, світоглядних установок як обґрунтування моральних вимог, емоційно-психологічної потреби у вірі, способів навернення та «стрибка віри». Спільні та відмінні ознаки наукового, художнього, релігійного та містичного світогляду.

Передумови появи психології релігії. Ідеї Ф. Шлейєрмахера. Психологія релігії в Америці: У. Джемс, Е. Старбек, Дж. Коу, Дж. Пратт, С. Холл, Дж. Леуба. Психологічний зміст «містичного екстазу» за У. Джемсом.

Психологія релігії в Європі: В. Вундт, Т. Рібо, Т. Флурнуа, Е. Мюрисьє, Е. Дюркгайм, Л. Арреа, Е. Трьольч, К. Гіргензон, В. Грюн, Г. Воббермін, Г. Грассері, Д. Хутсебаут, Ж. Піаже та інші. Психопатологічний підхід до вивчення релігійності французькими дослідниками (Ж. Шарко, П. Ріше, П. Жане).

Психоаналітичні погляди у психології релігії (З. Фройд, К.-Г. Юнг). Релігійна віра як колективний невроз та колективно вироблений засіб захисту від неврозу. Релігійна віра як реалізація архетипів свідомості. Гуманістичний та екзистенціальний підходи у психології релігії (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл). Авторитарні та гуманістичні релігії за Е. Фромом. Екзистенціальні почуття закинутості та тривоги за Хайдегером. Релігійна віра як втеча від абсурду за А. Камю. Гранічний інтерес, гранична турбота за П. Тілліхом.

Трансперсональний підхід у психології релігії С. Грофа та Х. Феррера. Три площини психіки людини за П. Призером. Особливості онтогенетичного релігійного розвитку за Г. Гжимала-Мосчинською. Особливості сучасної американської психології релігії (І. Кларк, Г. Олпорт, Р. Тулесс).

Вітчизняна психологія релігії: основні проблеми й перспективи. Ідеї Г. Сковороди. Релігія як психологічний феномен в працях природознавців (І. Сікорський, М. Країнський, В. Бехтерев): психологічний зміст релігійної епідемії. Психологія біснуватості. Концепції релігійної психіки Д. М. Угриновича, К. К. Платонова, Ю. Ф. Борункова, Б. Ф. Поршнева, М. Попова,

О. Сарапіна, О. Предко, В. Москальця. Психологічна парадигма розуміння релігії Є.Торчинова. Тенденції сучасної психології релігії.

Поняття релігійної свідомості. Особливості релігійної свідомості. Співвідношення понять: релігія, релігійність, релігійна свідомість, арелігійна (атеїстична) свідомість, релігійні уявлення.

Віра релігійна та нерелігійна. Переконавання, віра та фанатизм. Рациональне пізнання в структурі релігійної віри. Вплив несвідомих структур психіки людини на її віру. Емоційний елемент віри. Вольовий елемент віри. Психологічні чинники віри. Індивідуальний релігійний досвід. Релігійне «візіонерство».

Мотиваційні фактори релігійності: релігійність як прояв здібностей людини; релігійність як відповідь на почуття страху; релігійність як компенсація особистісних вад та нереалізованих потреб.

Функціональний зміст релігійної віри: світоглядна, комунікативна, інтегративна, морально-регулятивна, психотерапевтична функції. Психотерапевтичні властивості релігії (за П. Джонсоном). Т.Рібо про еволюцію релігійного почуття. Зв'язок релігійного та еротичного почуття, почуття страху та благоговіння.

Психологічні аспекти релігійного культу. Мотивація та психологічні функції культу. Соціально-психологічні механізми культових відправ: переконування, навіювання, емоційне зараження, наслідування. Динаміка емоційних переживань віруючих в умовах культових дійств. Психологічне значення символіки у формуванні релігійності. Фази розвитку емоційності в процесі богослужінь. Сповідь як психологічний феномен. Молитва та її типи. Психологічне значення молитви.

Тема 2. Релігійна особистість та етапи розвитку релігійності. Психологія ранніх форм релігії

Формування релігійної особистості. Релігія в духовному розвитку особистості. Особливості виникнення й розвитку релігійності в дитинстві, отрочстві, юності, зрілому літньому віці. Вплив різних чинників на формування віри. Вплив релігійності особи на її самопочуття та самореалізацію. Релігія й творчість. Психологія релігійної моралі. Мотивації добродійності.

Ознаки релігійної особистості. Типи релігійних особистостей. Зовнішня релігійність. Внутрішня релігійність. Релігійна особистість орієнтована на пошук. Персональна та аперсональна релігійність у вченні Я. Яворського. Релігійна зрілість. Критерії релігійної зрілості. Зв'язок релігійності та темпераменту. Самооцінка та релігійність.

Внутрішні та зовнішні чинники формування релігійності людини. Релігійні інстинкти. Страх як чинник релігійності. Потреба як джерело релігійності. Переживання власної неповноцінності як джерело релігійності. Релігія як спосіб компенсації особистих проблем. Священик як психотерапевт. Психопатологія як чинник, що перешкоджає становленню зрілої релігійності.

Вплив батьків у формуванні релігійності дітей (усвідомлений, неусвідомлений). Проекція рис батьків на уявлення про Абсолют. Вплив суспільних груп у формуванні релігійності. Релігійність у період раннього дитинства (до 3-х років). Особливості релігійності дошкільнят (4-6 років). Розвиток релігійності у дітей молодшого шкільного віку (7-12 років). Етап автономної релігійності у юнацькому віці (16-19 років). Характеристика релігійності у 19-29 років. Особливості релігійності у період зрілості. Період есхатологічної релігійності.

Типи релігійності пов'язані з етапами особистісного розвитку за К. Дабровським. Г. Санден – пояснення релігійного переживання крізь призму «теорії ролі».

Етапи розвитку ментальності та релігії. Класифікація релігій відповідно до домінуючого типу релігійних почуттів (за Г. Ван дер Леу). Теорія первісного мислення Л. Леві-Брюля. Відсутність абстрактних термінів. Табу як заміник здатності до виведення закономірностей.

Синкретизм міфологічної свідомості. Ставлення до богів у політеїзмі. Табу та амбівалентність почуттів за З. Фрейдом. Конспірологія та сакралізація влади як прояв міфологічної свідомості. Ранні форми релігії (анімізм, фетишизм, тотемізм, культ предків, магія). Характеристика анімістичних уявлень: поняття про душу, дух, свідомість, сновидіння і т.д. Психорегулятивна функція анімізму. «Чурінгі» - місце перебування тотему, «інтічума» - обряд його примноження. Тотемізм та фетишизм у сучасній культурі. Причащення тілом бога.

Особистий дух – нагваль. Ініціація. Магія, шаманізм та психотерапія. Магія і магічна свідомість у минулому і тепер. Відреаговуюча й катарсична (вивільняюча витіснений афект) дія жертвоприношень. Проблема людських жертвопринесень. Екзорцизм. Культ тайних союзів, чоловічих і жіночих.

Тема 3. Психологія індуїзму, зороастризму та маніхейства

Зороастризм: боротьба полярностей. Абстрактна, позатілесна духовність. Свобода волі, закон всесвітнього балансу (арта) та аскетизм як накопичення благої долі. Есхатологізм, три Спасителя, воскресіння мертвих і вирішальна сутичка Ахура Мазди та Ангра-Манью, і подальше вічне життя людей. Мораль активної боротьби зі Злом. Підтримання та очищення святості собаки, вогню, води і землі.

Маніхейство: порушення і апокаліптичне відновлення балансу полярностей. Послідовні еманції (еони) та еманції еманцій для визволення частинок Світла із Царства П'тьми та духу від тіла. Вегетаріанство і ненасильство: розвиток природи – це частина духовного розвитку людини. Сотеріологічний дуалізм: реінкарнація для рядових віруючих і миттєвий перехід в Область Світла для аскетів. П'ять заповідей: правдивість, ненасильство, релігійна поведінка, чистота рота і блаженна бідність.

Пантеїзм релігії Вед. Брахманізм: ритуали і касти. Чотири життєві шляхи для чотирьох типів людей: артха, кама, дхарма і мокша – шлях володіння, насолоди, призначення та порятунку. Нерозділеність сакрального та буденного. Культура ненасильства (ахімса). Рівноцінність добра і зла (девів та асурів). Тріада індуїзму (два деви і асур). Кінець світу підчас прищестя десятого втілення Крішні. Есхатологія і вічне повторення. Крішнаїзм: долання егоїзму любов'ю до Бога. Уявність політеїзму в нероздільному світі: атман дорівнює Брахману. Йога: знищення полярності і єднання з зовнішнім через внутрішнє. Внутрішній світ як причина зовнішнього. Зупинення внутрішнього діалогу. Тантризм: архаїчний матрицентризм, езотеризм і невідмова від насолоди (фізичної та емоційної, екстазу). Туги – душители в ім'я Калі.

Тема 4. Психологія даосизму та конфуціанства

Даосизм: взаємопородження полярностей. Діяння без боротьби і напруги (повернення людей до щасливого первісного стану) – позбавлення страждань і досягнення щастя при житті. «Ритуал (лі) - початок смуті». «Недіяння»: викликати зміни, не роблячи їх. Спокій в русі і радість у печалі. Відсутність концепцій і пошук істини моменту. Природність, спонтанність і творчість зрівнюють людину з богами.

Конфуціанство: рівновага культури й природності. Пріоритет порядку й напруження волі. Осмисленість та мотиваційна наповненість ритуалу (лі). Виправлення найменувань. Воля до вдосконалення. «Батьківська» роль держави, виховання й освіта.

Тема 5. Психологія буддизму та синтоїзму

Буддизм: вихід за межі полярностей. «Нерелігійність» буддизму. Ідея ілюзорності («пустотності») світу. Вчення про неприв'язаності. Серединний шлях. Невербальна передача вчення. Відсутність авторитетів: «Зустрінеш патріарха – убий патріарха!» Істина всередині себе: «Питати – помилка, але й не питати – гріх». Карма, реінкарнація та нірвана. Хінаяна та махаяна: відхід від світу та заглибленість у нього. Статична та динамічна медитація. Кристалізація індивідуальності та подолання ілюзії «Я». Вихід із сансари і повернення бодхісатви. Індивідуальна досконалість архата.

Дзен-буддизм: парадоксальна логіка (коани) та миттєве просвітлення. Ламаїзм: магічна обрядовість та споглядальна відстороненість. Синтоїзм: заперечення полярностей, освячення гармонії природи та гармонічного життя. Чайна церемонія, гора Фудзі, цвітіння сакури. Естетика в'янення, самотності та смерті.

Тема 6. Психологічні особливості формування монотеїзму

Політична, соціальна та психологічна потреба в монотеїзмі. Реформи Ехнатона в Єгипті. Культ Яхве. Віровчення. Біблія, історія написання та склад. Історії та легенди Старого Заповіту. З.Фройд про особу та реформи Мойсея. Заповіді Старого Заповіту. Напрями в юдаїзмі. Психологічні особливості юдаїзму.

Тема 7. Психологія раннього християнства

Пошуки Спасителя: релігійні рухи в Юдеї. Пророцтва Біблії та проблема історичності Ісуса Христа. Історичні та ідейні корені християнства. Старозавітна та християнська мораль. Психологія переслідуваного. Утопізм та організація. Перетворення на державну релігію.

Тема 8. Психологія юдаїзму та християнства

Юдаїзм: породження полярності свободою ухиляння до зла. Релігія долання дикої природи людей навчанням. Ціль життя – інтеграція з Богом і перетворення себе на «живий храм» та на знаряддя Бога. Фаталізм і відмова від власної волі (свободи ухиляння від добра). Етика допомоги Творцеві у завершенні творіння. Долання егоїзму національною корпоративністю: врятуватися можна лише разом. Чотири рівні тлумачення Тори (пряме, переносне, алегоричне й містичне). Три угоди (завіти) бога з обраним народом. Віктимність, ізольованість та авторитарність. Мораль рівної відплати. Фарисеї, садукее, есеї.

Орфічні містерії та їх пережитки у християнстві. Християнський екзорцизм. Ідея воскресіння мертвих.

Християнство: невизнання полярності і прихований дуалізм. Релігія свободи волі, виправлення помилок та осмислення уроків. Долання егоїзму самоприниженням: страждання очищують душу. Абстрактність моральних вимог і прагматичність буденного світосприйняття, раціоналізм та нетерпимість. Христос та християни: доля вчення та церкви. Апокрифічні твори перших християн. Засади перетворення на державну релігію Візантії та Русі: тоталітарна організація та психотерапевтична функція. Позацерковне християнство: аріанство, ірландське християнство, катари, богоміли, альбігойці. Розкол християнства. Православ'я, гезіхасты, старообрядці, стрибуни, хлисти (екстатичні обряди). Католицизм: меркантильність,

регламентація, централізація. Індульгенції та симонія.

Тема 9. Психологія православ'я та католицизму

Причини та методи запровадження християнства на Русі. Апокаліпсис Середньовіччя. Причини розколу християнства та відмінності його напрямів. Методи психологічного впливу у православ'ї. Ісихазм. Одержавлення Церкви, секти в православ'ї та боротьба з ними. Методи психологічного впливу у католицизмі. Симонія. Психічні епідемії. Хрестові походи. Інквізиція та секти в католицизмі. Психологічні причини необхідності реформ у католицизмі та православ'ї.

Тема 10. Психологія протестантизму

Причини та результати Реформації. Культ мучеників і «культура вини». Кальвінізм і лютеранство: напередвизначення, спасіння вірою та випробування обраності. Середньовічне й протестантське розуміння свободи і формування індивідуалізму. Протестантська трудова мораль і ставлення до праці та багатства у католиків. Способи раціонального психологічного впливу баптистів, англікан, квакерів, методистів, менонітів, церков руху святості. Способи емоційного психологічного впливу церков Християнської науки, адвентистів, Свідків Єгови, п'ятидесятників, мормонів, амішів.

Тема 11. Психологія ісламу

Історія Мухамеда та ісламу. Поетичний характер Корану. Прозелітичні переваги: практичність моральних вимог і філософська узагальненість буденного світосприйняття, терпимість і потяг до знань. Пізнання Бога через пізнання себе і водночас неможливість його пізнати: «Аллах більший від усього, що йому приписують». Долання егоїзму відданістю: «Життя – це безперервна подорож до Аллаха». Молитва як досягнення спілкування та єдності з Аллахом і відриву від усього земного («вертикальний пошук» духовності і відмова від «горизонтального пошуку» у світі).

Перевага обрядової релігійності над духовним зростанням у церковному ісламі. Абсолютне приречення і свобода самовдосконалення (за умови самоповаги та самокритичності), долання недоліків та духовний поступ («внутрішній джихад»). Вдячність Богу як основа поваги до себе, як до його творіння, наділеного всіма потрібними досконалостями. Моральна рівність людей як основа взаємодопомоги та запорука від зарозумілості. Абсолютне приречення і свобода у професії та в творчості. «Людина, дні якої цілком однакові – явний невдаха».

Єдність духовного та світського. Теократія халіфату. Шаріат. Колективізм і благодійність та недопущення узаконених аристократичних привілеїв. Сунізм: передача віри через церкву та традицію. Шиїзм: передача віри через наставника (пророка-імама) та особисту відданість. Суфізм – екстаз осяянь та злиття з істиною і релігійне «хуліганство» для випробування любові осудом. Долання егоїзму любов'ю до всіх створінь. Сублімація пристрасті в екстатичних обрядах. Езотеричність та масонський характер організації ісмаїлітів. Асасини. Фундаменталізм ваххабізму. Екстремістська ідеологія джихадистів та психологія виконавців. Єзиди: дружба й майбутнє об'єднання бога і сатани. Бахаїзм: екуменізм та синкретизм, відсутність реінкарнацій, раю та пекла, і постійне наближення душі до бога.

Тема 12. Психологічні особливості фанатизму та деструктивних культів

Окультизм. Містичний і нумінозний типи релігійного світогляду.

Типологія містицизму. Різновиди містичного досвіду: видіння, екстази, стигматизм. Сутність і структура трансу, його психологічний механізм дії.

Форми вияву релігійної віри: екстаз, одержимість, крикливство, біснуватість, катарсис, видіння, їх загальна характеристика. Сутність релігійного фанатизму. Вияви релігійного фанатизму в різноманітних релігійних традиціях: єврейські зелоти, римські «фанатики» жіночих культів, професійне військове «шаленство бою», ідейний аскетизм анахоретів, аутоагресія флагелантів та «відьомських» самозвинувачень, індуктивний психоз «тарантизму» тощо. Два типи фанатизму: масовий, плебейсько-католицький тип та індивідуалістичний, бюргерсько-протестантський тип.

Поняття релігійної епідемії. Психологічне підґрунтя релігійних епідемій, марновірства та забобонів.

Деструктивні культи та тоталітарні секти. Неохристиянство. Неорієтналізм. Неоязичництво. Харизматизм. Сатанізм. Квазінаукові культи. Квазіокультурні напрями. Психокультури. Комерційні культи. Мультирівельні структури (релігійний мережевий маркетинг). «Діти Бога», Мормони, Єгови, Саєнтологія, «Біле братство», харизматики, орієнталісти, культи Крайона, П. Іванова, Г. Грабового, Анастасії, О. Асауляк, психокультури Рейкі, М.Норбекова.

Цілі та методи насадження фанатизму: групова ізоляція та нав'язувана алієнація, доносительство й тотальний контроль свідомості, фізична та емоційна депривація, груповий тиск та «бомбардування любов'ю», культ лідера, навіювання, маніпулювання інформацією, індоктринація, програмування свідомості та формування нової ідентичності, втягування у спеціально організовану діяльність.

Особистісні аспекти нетрадиційних культів. Феномен сектантства і психологія «сектантського світогляду». Поняття деструктивного культу і деструктивних методів впливу на свідомість людей в релігійних системах. Психосоматичні, соматичні та соціальні проблеми жертв культового контролю свідомості. Деструктивні зміни особистості.

Деструктивні культи і середовище соціального впливу. Контроль свідомості – деструктивний і продуктивний. Теорія когнітивного дисонансу. Контроль поведінки. Інформаційний контроль. Створення культової особистості. Стадії завоювання контролю над свідомістю.

Неоязичницькі культи: РУНвіра, віккани, культ Святої Смерті (Santa Muerte в Мексиці), культ Марії Ліонси (у Венесуелі). Візіонери Лурда, Фатіми, Меджугор'я. Стігматики. Синкретичні культи: карго-культ, культ Вуду, Сантерія (Куба), Умбанда, Каодай (В'єтнам), Санто Дайме (Бразилія), Пейотизм (Тубільна американська церква Північної Америки), Шейкерізм (Індійська шейкерська церква). Релігійний тероризм: Господня армія опору (Уганда), «Боко Харам» (Нігерія). Релігійні самогубства: «Народний храм» Дж. Джонса (Гайана), «Гілка Давида» Д. Кореша (США), «Храм Сонця» (Франція), «Врата Неба», Аум Сінрікьо, Рух за відновлення десяти заповідей божих (Уганда).

Тема 13. Психологічні особливості релігійної кризи та конверсії

Психологія релігійних процесів: навіювання, навернення. Змінені стани свідомості та методи їх досягнення (медитація, психосоматичні методи, дихальні методи, використання ПАВ). Транс. Сутність навіювання. Специфіка релігійного навіювання. Релігія як джерело навіювання. Теорії навіювання в рамках нансійської школи. Гіпноз та навіювання. Навіювання та переконання. Динаміка релігійного навіювання. Навіювання, самонавіювання, взаємонавіювання. Релігійна криза. Ознаки релігійної кризи. Типи релігійних

криз. Причини релігійної кризи. Релігійна конверсія: особливості, мотиви, типи. Навернення в юдаїзм, християнство, іслам, буддизм, індуїзм та нові релігійні культури. Соціальні та психологічні корені нетерпимості.

Навернення та релігійне навернення. Специфіка релігійного навернення, його типи. Засоби та мотиви навернення. Структура навернення. Навернення в релігійних традиціях. Наслідки релігійного навернення. Цілеспрямоване навернення.

Тема 14. Психологія псевдо-релігійних систем

Комерційні та квазінаукові культури. Психокультури. Квазірелігія художніх «всесвітів», шопінгу, спорту і фітнесу, виживальників та дауншифтерів. Ідеологічна псевдо-релігійність. Тоталітарні секти. Цілі та методи насадження фанатизму. Інформаційна та комунікаційна ізоляція, фізичне та моральне виснаження, ідейна індоктринація та маніпулятивне підкорення волі вождя. Депрограмування та дебрифінг. Релігійно-політичний тероризм.

Тема 15. Релігія як ціннісно-орієнтаційна діяльність

Поняття релігії. Основні підходи до вивчення релігії: теологічний, історичний, психологічний, соціологічний, еволюційний (езотеричний). Поняття цінності. Духовна цінність: поняття, істинність. Поняття духовної цінності та ціннісної орієнтації людини, їх вплив на психіку особистості, соціальної групи, соціальних та суспільних відносин. Функції релігії. Когнітивний компонент релігійної психології. Емоційний компонент релігійної психології. Поведінковий компонент релігійної психології.

Тема 16. Релігійна та психологічна робота з віруючими

Можливість жити без ілюзій та ритуалів і психологічна потреба в них. Вирішення психологічних проблем без повчань і примусу до «правильного» життя. Клієнт-центрована психотерапія: кожен страдалець є найкращим лікарем для самого себе. Релігія як спосіб пристосування до соціального середовища і примирення із психологічними травмами та недоліками. Два види віри за К.Ясперсом: віра Галілея і віра Джордано Бруно. Ритуали як спосіб упорядкування життя, внесення в нього структури та стабільності. В.Соловйов: «Люди факту живуть, але не вони творять життя. Творять життя люди віри». Психологія як спосіб лікувати душі без самообману і допомоги релігії.

5. Очікувані результати навчання навчальної дисципліни

Після успішного вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти зможе:

РН1.	Розуміти результати досліджень та сучасні уявлення про наукові проблеми вітчизняної та зарубіжної психології релігії.
РН2.	Аналізувати процеси формування релігій та конфесій, закономірності їх взаємодії, взаємовпливу та впливу на розвиток культури і національного характеру.
РН3.	Діагностувати соціально-психологічні проблеми релігійності та міжконфесійної взаємодії.
РН4.	Використовувати методи психології релігії для дослідження навколишнього світу і для пошуку соціально-психологічних резервів

	удосконалення діяльності в різних сферах соціальної практики, побудови конструктивних взаємовідносин, вирішення практичних соціальних проблем.
РН5.	Інтерпретувати дані статистичної обробки результатів досліджень у психології релігії.
6. Роль навчальної дисципліни у досягненні програмних результатів	
Програмні результати, досягнення яких забезпечує навчальна дисципліна:	
ПРН 4	Практикувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин
ПРН 5	Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень застосовувати методи соціальної роботи в конкретних умовах взаємодії з клієнтом
ПРН 6	Використовувати методи діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів
ПРН 9	Застосовувати мотивацію та самомотивацію на шляху до досягнення спільної мети, виявляти вміння адаптувати свою поведінку до прийняття системи цінностей іншого
ПРН 17	Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.
7. Види навчальних занять та навчальної діяльності	
7.1 Види навчальних занять	
<p>Видами навчальних занять при вивченні дисципліни є лекції (Л) і практичні заняття (ПЗ).</p> <p><i>Тема 1. Формування теоретичних підходів у психології релігії.</i></p> <p><i>Психологія релігійної віри та культури</i></p> <p><i>Питання лекції (Л):</i> Предмет і завдання психології релігії. Місце психології релігії в системі наук та особливості її як міждисциплінарного наукового знання. Методи й техніки емпіричних досліджень релігійних явищ (інтерв'ю, спостереження, опитування, тестування, аналіз документів, експеримент). Структура психології релігії. Проблематика психології релігії: психологічна детермінованість релігії, специфіка релігійної свідомості, релігійних почуттів та релігійного досвіду, психотерапевтична функція релігії, конструктивний та деструктивний вплив на віруючих з боку релігійних організацій та лідерів.</p>	

Науково-психологічне осмислення релігійних феноменів: моральних вимог та культових дій, світоглядних установок як обґрунтування моральних вимог, емоційно-психологічної потреби у вірі, способів навернення та «стрибка віри». Спільні та відмінні ознаки наукового, художнього, релігійного та містичного світогляду. Передумови появи психології релігії. Ідеї Ф. Шлейєрмахера. Психологія релігії в Америці: У. Джемс, Е. Старбек, Дж. Коу, Дж. Пратт, С. Холл, Дж. Леуба. Психологічний зміст «містичного екстазу» за У. Джемсом. Психологія релігії в Європі: В. Вундт, Т. Рібо, Т. Флурнуа, Е. Мюрисьє, Е. Дюркгайм, Л. Арреа, Е. Трьольч, К. Гіргензон, В. Грюн, Г. Воббермін, Г. Грассері, Д. Хутсебаут, Ж. Піаже та інші. Психопатологічний підхід до вивчення релігійності французькими дослідниками (Ж. Шарко, П. Ріше, П. Жане).

Психоаналітичні погляди у психології релігії (З. Фройд, К.-Г. Юнг). Релігійна віра як колективний невроз та колективно вироблений засіб захисту від неврозу. Релігійна віра як реалізація архетипів свідомості. Гуманістичний та екзистенціальний підходи у психології релігії (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл). Авторитарні та гуманістичні релігії за Е. Фромом. Екзистенціальні почуття закинутості та тривоги за Хайдегером. Релігійна віра як втеча від абсурду за А. Камю. Гранічний інтерес, гранична турбота за П. Тілліхом.

Трансперсональний підхід у психології релігії С. Грофа та Х. Феррера. Три площини психіки людини за П. Призером. Особливості онтогенетичного релігійного розвитку за Г. Гжимала-Мосчинською. Особливості сучасної американської психології релігії (І. Кларк, Г. Олпорт, Р. Тулесс).

Вітчизняна психологія релігії: основні проблеми й перспективи. Ідеї Г. Сковороди. Релігія як психологічний феномен в працях природознавців (І. Сікорський, М. Країнський, В. Бехтерев): психологічний зміст релігійної епідемії. Психологія біснуватості. Концепції релігійної психіки Д. М. Угриновича, К. К. Платонова, Ю. Ф. Борункова, Б. Ф. Поршнева, М. Попова, О. Сарапіна, О. Предко, В. Москальця. Психологічна парадигма розуміння релігії Є. Торчинова. Тенденції сучасної психології релігії.

Поняття релігійної свідомості. Особливості релігійної свідомості. Співвідношення понять: релігія, релігійність, релігійна свідомість, арелігійна (атеїстична) свідомість, релігійні уявлення.

Віра релігійна та нерелігійна. Переконання, віра та фанатизм. Раціональне пізнання в структурі релігійної віри. Вплив несвідомих структур психіки людини на її віру. Емоційний елемент віри. Вольовий елемент віри. Психологічні чинники віри. Індивідуальний релігійний досвід. Релігійне «візіонерство».

Мотиваційні фактори релігійності: релігійність як прояв здібностей людини; релігійність як відповідь на почуття страху; релігійність як компенсація особистісних вад та нереалізованих потреб.

Функціональний зміст релігійної віри: світоглядна, комунікативна, інтегративна, морально-регулятивна, психотерапевтична функції. Психотерапевтичні властивості релігії (за П. Джонсоном). Т. Рібо про еволюцію релігійного почуття. Зв'язок релігійного та еротичного почуття, почуття страху та благоговіння.

Психологічні аспекти релігійного культу. Мотивація та психологічні функції культу. Соціально-психологічні механізми культових відправ: переконування, навіювання, емоційне зараження, наслідування. Динаміка емоційних переживань віруючих в умовах культових дійств. Психологічне

значення символіки у формуванні релігійності. Фази розвитку емоційності в процесі богослужінь. Сповідь як психологічний феномен. Молитва та її типи. Психологічне значення молитви.

Питання практичних занять (ПЗ): Психоаналітичні погляди у психології релігії. Трансперсональний підхід у психології релігії. Вітчизняна психологія релігії. Мотиваційні фактори релігійності. Функціональний зміст релігійної віри. Психологічні аспекти релігійного культу.

Тема 2. Релігійна особистість та етапи розвитку релігійності. Психологія ранніх форм релігії

Питання лекцій (Л): Формування релігійної особистості. Релігія в духовному розвитку особистості. Особливості виникнення й розвитку релігійності в дитинстві, отрочстві, юності, зрілому літньому віці. Вплив різних чинників на формування віри. Вплив релігійності особи на її самопочуття та самореалізацію. Релігія й творчість. Психологія релігійної моралі. Мотивації добродійності.

Ознаки релігійної особистості. Типи релігійних особистостей. Зовнішня релігійність. Внутрішня релігійність. Релігійна особистість орієнтована на пошук. Персональна та аперсональна релігійність у вченні Я. Яворського. Релігійна зрілість. Критерії релігійної зрілості. Зв'язок релігійності та темпераменту. Самооцінка та релігійність.

Внутрішні та зовнішні чинники формування релігійності людини. Релігійні інстинкти. Страх як чинник релігійності. Потреба як джерело релігійності. Переживання власної неповноцінності як джерело релігійності. Релігія як спосіб компенсації особистих проблем. Священик як психотерапевт. Психопатологія як чинник, що перешкоджає становленню зрілої релігійності.

Вплив батьків у формуванні релігійності дітей (усвідомлений, неусвідомлений). Проекція рис батьків на уявлення про Абсолют. Вплив суспільних груп у формуванні релігійності. Релігійність у період раннього дитинства (до 3-х років). Особливості релігійності дошкільнят (4-6 років). Розвиток релігійності у дітей молодшого шкільного віку (7-12 років). Етап автономної релігійності у юнацькому віці (16-19 років). Характеристика релігійності у 19-29 років. Особливості релігійності у період зрілості. Період есхатологічної релігійності.

Типи релігійності пов'язані з етапами особистісного розвитку за К. Дабровським. Г. Санден – пояснення релігійного переживання крізь призму «теорії ролі». Етапи розвитку ментальності та релігії. Класифікація релігій відповідно до домінуючого типу релігійних почуттів (за Г. Ван дер Леу). Теорія первісного мислення Л. Леві-Брюля. Відсутність абстрактних термінів. Табу як заміник здатності до виведення закономірностей.

Синкретизм міфологічної свідомості. Ставлення до богів у політеїзмі. Табу та амбівалентність почуттів за З. Фрейдом. Конспірологія та сакралізація влади як прояв міфологічної свідомості. Ранні форми релігії (анімізм, фетишизм, тотемізм, культ предків, магія). Характеристика анімістичних уявлень: поняття про душу, дух, свідомість, сновидіння і т.д. Психорегулятивна функція анімізму. «Чурінгі» - місце перебування тотему, «інтічума» - обряд його примноження. Тотемізм та фетишизм у сучасній культурі. Причащення тілом бога.

Особистий дух – нагваль. Ініціація. Магія, шаманізм та психотерапія. Магія і магічна свідомість у минулому і тепер. Відреаговуюча й катарсична (вивільняюча витіснений афект) дія жертвоприношень. Проблема людських жертвопринесень. Екзорцизм. Культ тайних союзів, чоловічих і жіночих.

Питання практичних занять (ПЗ): Ознаки релігійної особистості. Етапи розвитку ментальності та релігії. Проблема людських жертвопринесень. Типи релігійності. Синкретизм міфологічної свідомості. Ранні форми релігії.

Тема 3. Психологія індуїзму, зороастризму та маніхейства

Питання лекцій (Л): Зороастризм: боротьба полярностей. Абстрактна, позатілесна духовність. Свобода волі, закон всевітнього балансу (арта) та аскетизм як накопичення благої долі. Есхатологізм, три Спасителя, воскресіння мертвих і вирішальна сутичка Ахура Мазди та Ангра-Манью, і подальше вічне життя людей. Мораль активної боротьби зі Злом. Підтримання та очищення святості собаки, вогню, води і землі.

Маніхейство: порушення і апокаліптичне відновлення балансу полярностей. Послідовні еманції (еони) та еманції еманцій для визволення частинок Світла із Царства Питьми та духу від тіла. Вегетаріанство і ненасильство: розвиток природи – це частина духовного розвитку людини. Сотеріологічний дуалізм: реінкарнація для рядових віруючих і миттєвий перехід в Область Світла для аскетів. П'ять заповідей: правдивість, ненасильство, релігійна поведінка, чистота рота і блаженна бідність.

Пантеїзм релігії Вед. Брахманізм: ритуали і касти. Чотири життєві шляхи для чотирьох типів людей: артха, кама, дхарма і мокша – шлях володіння, насолоди, призначення та порятунку. Нерозділеність сакрального та буденного. Культура ненасильства (ахімса). Рівноцінність добра і зла (девів та асурів).

Триада індуїзму (два деви і асур). Кінець світу підчас пришествя десятого втілення Крішні. Есхатологія і вічне повторення. Крішнаїзм: долання егоїзму любов'ю до Бога. Уявність політеїзму в нероздільному світі: атман дорівнює Брахману. Йога: знищення полярності і єднання з зовнішнім через внутрішнє. Внутрішній світ як причина зовнішнього. Зупинення внутрішнього діалогу. Тантризм: архаїчний матрицентризм, езотеризм і невідмова від насолоди (фізичної та емоційної, екстазу). Тути – душители в ім'я Калі.

Питання практичних занять (ПЗ): Зороастризм як ідейна колыска європейської ментальності та цивілізації. Ненасильство та нерозділеність сакрального та буденного в Індуїзмі. Крішнаїзм: долання егоїзму любов'ю до Бога. Зороастризм: боротьба полярностей та есхатологізм. Маніхейство: сотеріологічний дуалізм. Ведизм, брахманізм та індуїзм. Йога: знищення полярності і єднання з зовнішнім через внутрішнє. Езотеризм та психотехніки тантризму.

Тема 4. Психологія даосизму та конфуціанства

Питання лекцій (Л): Даосизм: взаємопородження полярностей. Діяння без боротьби і напруги (повернення людей до щасливого первісного стану) – позбавлення страждань і досягнення щастя при житті. «Ритуал (лі) - початок смуту». «Недіяння»: викликати зміни, не роблячи їх. Спокій в русі і радість у печалі. Відсутність концепцій і пошук істини моменту. Природність, спонтанність і творчість зрівнюють людину з богами.

Конфуціанство: рівновага культури й природності. Пріоритет порядку й напруження волі. Осмисленість та мотиваційна наповненість ритуалу (лі). виправлення найменувань. Воля до вдосконалення. «Батьківська» роль держави, виховання й освіта.

Питання практичних занять (ПЗ): Даосизм: «Ритуал (лі) - початок смуту». Конфуціанство: осмисленість та мотиваційна наповненість ритуалу

(лі). Даосизм: природність і спонтанність «недіяння». Конфуціанство: пріоритет порядку та напруження волі.

Тема 5. Психологія буддизму та синтоїзму

Питання лекцій (Л): Буддизм: вихід за межі полярностей. «Нерелігійність» буддизму. Ідея ілюзорності («пустотності») світу. Вчення про неприв'язаності. Серединний шлях. Невербальна передача вчення. Відсутність авторитетів: «Зустрінеш патріарха – убий патріарха!» Істина всередині себе: «Питати – помилка, але й не питати – гріх». Карма, реінкарнація та нірвана. Хінаяна та махаяна: відхід від світу та заглибленість у нього. Статична та динамічна медитація. Кристалізація індивідуальності та подолання ілюзії «Я». Вихід із сансари і повернення бодхісатви. Індивідуальна досконалість архата.

Дзен-буддизм: парадоксальна логіка (коани) та миттєве просвітлення. Ламаїзм: магічна обрядовість та споглядальна відстороненість. Синтоїзм: заперечення полярностей, освячення гармонії природи та гармонічного життя. Чайна церемонія, гора Фудзі, цвітіння сакури. Естетика в'янення, самотності та смерті.

Питання практичних занять (ПЗ): «Нерелігійність» буддизму. Ідея ілюзорності («пустотності») світу. Невербальна передача вчення. Буддизм: вихід за межі полярностей. Карма, реінкарнація та нірвана. Дзен-буддизм: парадоксальна логіка та миттєве просвітлення. Ламаїзм: магічна обрядовість та споглядальна відстороненість. Синтоїзм: естетика в'янення, самотності та смерті.

Тема 6. Психологічні особливості формування монотеїзму

Питання лекцій (Л): Політична, соціальна та психологічна потреба в монотеїзмі. Реформи Ехнатона в Єгипті. Культ Яхве. Віровчення. Біблія, історія написання та склад. Історії та легенди Старого Заповіту. З.Фройд про особу та реформи Мойсея. Заповіді Старого Заповіту. Напрями в юдаїзмі. Психологічні особливості юдаїзму.

Питання практичних занять (ПЗ): Реформи Ехнатона в Єгипті. Історії та легенди Старого Заповіту. З.Фройд про особу та реформи Мойсея. Політична, соціальна та психологічна потреба в монотеїзмі. Заповіді Старого Заповіту. Психологічні особливості юдаїзму.

Тема 7. Психологія раннього християнства

Питання лекцій (Л): Пошуки Спасителя: релігійні рухи в Юдеї. Пророцтва Біблії та проблема історичності Ісуса Христа. Історичні та ідейні корені християнства. Старозавітна та християнська мораль. Психологія переслідуваного. Утопізм та організація. Перетворення на державну релігію.

Питання практичних занять (ПЗ): Пошуки Спасителя: релігійні рухи в Юдеї. Пророцтва Біблії та проблема історичності Ісуса Христа. Перетворення християнства на державну релігію. Старозавітна та християнська мораль. Психологія переслідуваного. Утопізм та організація раннього християнства.

Тема 8. Психологія юдаїзму та християнства

Питання лекцій (Л): Юдаїзм: породження полярності свободою ухиляння до зла. Релігія долання дикої природи людей навчанням. Ціль життя – інтеграція з Богом і перетворення себе на «живий храм» та на знаряддя Бога. Фаталізм і відмова від власної волі (свободи ухиляння від добра). Етика допомоги Творцеві у завершенні творіння. Долання егоїзму національною корпоративністю: врятуватися можна лише разом. Чотири рівні тлумачення Тори (пряме, переносне, алегоричне й містичне). Три угоди (завіти) бога з

обраним народом. Віктимність, ізольованість та авторитарність. Мораль рівної відплати. Фарисеї, садукеї, есеї.

Орфічні містерії та їх пережитки у християнстві. Християнський екзорцизм. Ідея воскресіння мертвих.

Християнство: невизнання полярності і прихований дуалізм. Релігія свободи волі, виправлення помилок та осмислення уроків. Долання егоїзму самоприниженням: страждання очищують душу. Абстрактність моральних вимог і прагматичність буденного світосприйняття, раціоналізм та нетерпимість. Христос та християни: доля вчення та церкви. Апокрифічні твори перших християн. Засади перетворення на державну релігію Візантії та Русі: тоталітарна організація та психотерапевтична функція. Позацерковне християнство: аріанство, ірландське християнство, катари, богоміли, альбігойці. Розкол християнства. Православ'я, гезіхасты, старообрядці, стрибуни, хлисти (екстатичні обряди). Католицизм: меркантильність, регламентація, централізація. Індульгенції та симонія.

Питання практичних занять (ПЗ): Фаталізм і відмова від власної волі в юдаїзмі. Долання егоїзму в християнстві самоприниженням. Позацерковне християнство. Юдаїзм: породження полярності свободою ухилення до зла. Християнство: невизнання полярності і прихований дуалізм. Христос та християни: доля вчення та церкви.

Тема 9. Психологія православ'я та католицизму

Питання лекцій (Л): Причини та методи запровадження християнства на Русі. Апокаліпсис Середньовіччя. Причини розколу християнства та відмінності його напрямів. Методи психологічного впливу у православ'ї. Ісихазм. Одержавлення Церкви, секти в православ'ї та боротьба з ними. Методи психологічного впливу у католицизмі. Симонія. Психічні епідемії. Хрестові походи. Інквізиція та секти в католицизмі. Психологічні причини необхідності реформ у католицизмі та православ'ї.

Тема 10. Психологія протестантизму

Питання лекцій (Л): Причини та результати Реформації. Культ мучеників і «культура вини». Кальвінізм і лютеранство: напередвизначення, спасіння вірою та випробування обраності. Середньовічне й протестантське розуміння свободи і формування індивідуалізму. Протестантська трудова мораль і ставлення до праці та багатства у католиків. Способи раціонального психологічного впливу баптистів, англікан, квакерів, методистів, менонітів, церков руху святості. Способи емоційного психологічного впливу церков Християнської науки, адвентистів, Свідків Єгови, п'ятидесятників, мормонів, амішів.

Тема 11. Психологія ісламу

Питання лекцій (Л): Історія Мухамеда та ісламу. Поетичний характер Корану. Прозелітичні переваги: практичність моральних вимог і філософська узагальненість буденного світосприйняття, терпимість і потяг до знань. Пізнання Бога через пізнання себе і водночас неможливість його пізнати: «Аллах більший від усього, що йому приписують». Долання егоїзму відданістю: «Життя – це безперервна подорож до Аллаха». Молитва як досягнення спілкування та єдності з Аллахом і відриву від усього земного («вертикальний пошук» духовності і відмова від «горизонтального пошуку» у світі). Перевага обрядової релігійності над духовним зростанням у церковному ісламі. Абсолютне приречення і свобода самовдосконалення (за умови самоповаги та самокритичності), долання недоліків та духовний

поступ («внутрішній джихад»). Вдячність Богу як основа поваги до себе, як до його творіння, наділеного всіма потрібними досконалостями. Моральна рівність людей як основа взаємодопомоги та запорука від зарозумілості. Абсолютне приречення і свобода у професії та в творчості. «Людина, дні якої цілком однакові – явний невдаха».

Єдність духовного та світського. Теократія халіфату. Шаріат. Колективізм і благодійність та недопущення узаконених аристократичних привілеїв. Сунізм: передача віри через церкву та традицію. Шиїзм: передача віри через наставника (пророка-імама) та особисту відданість. Суфізм – екстаз осяянь та злиття з істиною і релігійне «хуліганство» для випробування любові осудом. Долання егоїзму любов'ю до всіх створінь. Сублімація пристрасті в екстатичних обрядах.

Езотеричність та масонський характер організації ісмаїлітів. Асасини. Фундаменталізм ваххабізму. Екстремістська ідеологія джихадистів та психологія виконавців. Єзиди: дружба й майбутнє об'єднання бога і сатани. Бахаїзм: екуменізм та синкретизм, відсутність реінкарнацій, раю та пекла, і постійне наближення душі до бога.

Тема 12. Психологічні особливості фанатизму та деструктивних культів

Питання лекцій (Л): Окультизм. Містичний і нумінозний типи релігійного світогляду. Типологія містицизму. Різновиди містичного досвіду: видіння, екстази, стигматизм. Сутність і структура трансу, його психологічний механізм дії.

Форми вияву релігійної віри: екстаз, одержимість, крикливство, біснуватість, катарсис, видіння, їх загальна характеристика. Сутність релігійного фанатизму. Вияви релігійного фанатизму в різноманітних релігійних традиціях: єврейські зелоти, римські «фанатики» жіночих культів, професійне військове «шаленство бою», ідейний аскетизм анахоретів, аутоагресія флагелантів та «відьомських» самозвинувачень, індуктивний психоз «тарантизму» тощо. Два типи фанатизму: масовий, плебейсько-католицький тип та індивідуалістичний, бюргерсько-протестантський тип. Поняття релігійної епідемії. Психологічне підґрунтя релігійних епідемій, марновірства та забобонів.

Деструктивні культи та тоталітарні секти. Неохристиянство. Неорієтналізм. Неоязичництво. Харизматизм. Сатанізм. Квазінаукові культи. Квазіокультурні напрями. Психокультури. Комерційні культи. Мультирівельні структури (релігійний мережевий маркетинг). «Діти Бога», Мормони, Єговісти, Саєнтологія, «Біле братство», харизматики, орієнталісти, культи Крайона, П. Іванова, Г. Грабового, Анастасії, О. Асауляк, психокультури Рейкі, М.Норбекова.

Цілі та методи насадження фанатизму: групова ізоляція та нав'язувана алієнація, доносительство й тотальний контроль свідомості, фізична та емоційна депривація, груповий тиск та «бомбардування любов'ю», культ лідера, навіювання, маніпулювання інформацією, індоктринація, програмування свідомості та формування нової ідентичності, втягування у спеціально організовану діяльність.

Особистісні аспекти нетрадиційних культів. Феномен сектантства і психологія «сектантського світогляду». Поняття деструктивного культу і деструктивних методів впливу на свідомість людей в релігійних системах. Психосоматичні, соматичні та соціальні проблеми жертв культового контролю свідомості. Деструктивні зміни особистості.

Деструктивні культури і середовище соціального впливу. Контроль свідомості – деструктивний і продуктивний. Теорія когнітивного дисонансу. Контроль поведінки. Інформаційний контроль. Створення культової особистості. Стадії завоювання контролю над свідомістю.

Неоязичницькі культури: РУНвіра, віккани, культ Святої Смерті (Santa Muerte в Мексиці), культ Марії Ліонси (у Венесуелі). Візіонери Лурда, Фатіми, Меджугор'я. Стігматики. Синкретичні культури: карго-культ, культ Вуду, Сантерія (Куба), Умбанда, Каодай (В'єтнам), Санто Дайме (Бразилія), Пейотизм (Тубільна американська церква Північної Америки), Шейкерізм (Індійська шейкерська церква). Релігійний тероризм: Господня армія опору (Уганда), «Боко Харам» (Нігерія). Релігійні самогубства: «Народний храм» Дж. Джонса (Гайана), «Гілка Давида» Д. Кореша (США), «Храм Сонця» (Франція), «Врата Неба», Аум Сінрікьо, Рух за відновлення десяти заповідей божих (Уганда).

Тема 13. Психологічні особливості релігійної кризи та конверсії

Питання лекцій (Л): Психологія релігійних процесів: навіювання, навернення. Змінені стани свідомості та методи їх досягнення (медитація, психосоматичні методи, дихальні методи, використання ПАВ). Транс. Сутність навіювання. Специфіка релігійного навіювання. Релігія як джерело навіювання. Теорії навіювання в рамках нансійської школи. Гіпноз та навіювання. Навіювання та переконання. Динаміка релігійного навіювання. Навіювання, самонавіювання, взаємонавіювання.

Релігійна криза. Ознаки релігійної кризи. Типи релігійних криз. Причини релігійної кризи. Релігійна конверсія: особливості, мотиви, типи. Навернення в юдаїзм, християнство, іслам, буддизм, індуїзм та нові релігійні культури. Соціальні та психологічні корені нетерпимості.

Навернення та релігійне навернення. Специфіка релігійного навернення, його типи. Засоби та мотиви навернення. Структура навернення. Навернення в релігійних традиціях. Наслідки релігійного навернення. Цілеспрямоване навернення.

Тема 14. Психологія псевдо-релігійних систем

Питання лекцій (Л): Комерційні та квазінаукові культури. Психокультури. Квазірелігія художніх «всесвітів», шопінгу, спорту і фітнесу, виживальників та дауншифтерів. Ідеологічна псевдо-релігійність. Тоталітарні секти. Цілі та методи насадження фанатизму. Інформаційна та комунікаційна ізоляція, фізичне та моральне виснаження, ідейна індоктринація та маніпулятивне підкорення волі вождя. Депрограмування та дебрифінг. Релігійно-політичний тероризм.

Тема 15. Релігія як ціннісно-орієнтаційна діяльність

Питання лекцій (Л): Поняття релігії. Основні підходи до вивчення релігії: теологічний, історичний, психологічний, соціологічний, еволюційний (езотеричний). Поняття цінності. Духовна цінність: поняття, істинність. Поняття духовної цінності та ціннісної орієнтації людини, їх вплив на психіку особистості, соціальної групи, соціальних та суспільних відносин. Функції релігії. Когнітивний компонент релігійної психології. Емоційний компонент релігійної психології. Поведінковий компонент релігійної психології.

Тема 16. Релігійна та психологічна робота з віруючими

Питання лекцій (Л): Можливість жити без ілюзій та ритуалів і психологічна потреба в них. Вирішення психологічних проблем без повчань і

примусу до «правильного» життя. Клієнт-центрована психотерапія: кожен страдалець є найкращим лікарем для самого себе. Релігія як спосіб пристосування до соціального середовища і примирення із психологічними травмами та недоліками. Два види віри за К.Ясперсом: віра Галілея і віра Джордано Бруно. Ритуали як спосіб упорядкування життя, внесення в нього структури та стабільності. В.Соловйов: «Люди факту живуть, але не вони творять життя. Творять життя люди віри». Психологія як спосіб лікувати душі без самообману і допомоги релігії.

7.2 Види навчальної діяльності

НД 1. Підготовка до лекцій, підготовка презентацій

НД 2. Підготовка до практичних занять, робота на практичних заняттях

НД 3. Організація і проведення дискусій по темах 9-12

НД 4. Індивідуальні завдання (письмові роботи), основну частину яких становить аналіз, за результатами вивчення тем 1-12

8. Методи викладання, навчання

Дисципліна передбачає навчання через:

МН1. Лекції-візуалізації;

МН2. Інтерактивні лекції;

МН3. Дискусії.

Лекції надають студентам матеріали для розуміння результатів досліджень та сучасних уявлень про наукові проблеми вітчизняної та зарубіжної психології релігії (РН1); дозволяють аналізувати процеси формування релігій та конфесій, закономірності їх взаємодії, взаємовпливу та впливу на розвиток культури і національного характеру (РН2), діагностувати соціально-психологічні проблеми релігійності та міжконфесійної взаємодії (РН3), використовувати методи психології релігії для дослідження навколишнього світу і для пошуку соціально-психологічних резервів удосконалення діяльності в різних сферах соціальної практики, побудови конструктивних взаємовідносин, вирішення практичних соціальних проблем (РН4), а також інтерпретувати дані статистичної обробки результатів досліджень у психології релігії. (РН5).

9. Методи та критерії оцінювання

9.1. Критерії оцінювання

Оцінка	Визначення	Чотирибальна національна шкала оцінювання	Рейтингова бальна шкала оцінювання
ВІДМІННО	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5, 0 (відмінно)	$90 \leq RD \leq 100$

ДОБРЕ	в загальному правильна робота з певною кількістю помилок	4, 0 (добре)	$74 \leq RD \leq 89$
ЗАДОВІЛЬНО	виконання задовольняє мінімальні критерії	3,0 (задовільно)	$60 \leq RD \leq 73$
НЕЗАДОВІЛЬНО	можливе повторне складання	2 (незадовільно)	$35 \leq RD \leq 59$
НЕЗАДОВІЛЬНО	необхідний повторний курс з навчальної дисципліни	2 (незадовільно)	$RD < 35$

9.2 Методи поточного формативного оцінювання

За дисципліною передбачені такі методи поточного формативного оцінювання: тестування та усні коментарі викладача за його результатами, настанови викладачів в процесі виконання завдань самостійної роботи, самооцінювання поточного тестування, обговорення та взаємооцінювання студентами виконаних індивідуальних завдань.

9.3 Методи підсумкового сумативного оцінювання

Оцінювання протягом семестру проводиться у формі письмових опитувань (тестувань) (M1), перевірки письмових робіт (M2) та колективних дискусій (M3). Всі роботи повинні бути виконані самостійно. Індивідуальні завдання, схожі між собою, будуть відхилені.

Оцінка студента формується таким чином:

1. одне загальне тестування 10 балів;
2. контрольні роботи 48 балів;
3. індивідуальне завдання (виконання, захист) 10 балів;
4. колективні дискусії (32).

Форма підсумкового контролю – залік.

10. Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни

10.1 Засоби навчання

Навчальний процес потребує використання мультимедіа (ЗН 1).

10.2 Інформаційне та навчально-методичне забезпечення

Основна література.

1. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія [Текст]: навч. посіб. / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. К. : Каравела, 2016. 370 с.

Допоміжна література:

1. Предко О. І. Психологія релігії [Текст] : підручник / О. І. Предко. — К. : Академвидав, 2008. — 344 с.
2. Предко О. І. Психологія релігії: історія, теорія, релігієзнавчі виміри [Текст] : монографія / О. І. Предко. — К. : ЦНЛ, 2005. — 278 с.
3. Психологія. З викладом основ психології релігії [Текст] / Під ред. Ю. Макселона. — Л. : Свічадо, 1998. — 320 с.
4. Москалець В. П. Психологія релігії [Текст]: посібник / В. П. Москалець. - К. : Академвидав, 2004. — 240 с.
5. О'Доннел К. Религии мира. Иллюстрированная энциклопедия [Текст] / К. О'Доннел. — Х.-Белгород : Книжный Клуб, 2008. — 191 с.
6. Зеленков М. Ю. Мировые религии: история и современность [Электронный ресурс] : учеб. пос. / М. Ю. Зеленков. — М. : Юридический ин-т МИИТа, 2003. — 252 с.
7. Поликарпов В. С. История религий. Лекции и хрестоматии [Электронный ресурс]: учеб. пос. / В. С. Поликарпов. - М. : "Гардарика", "Экспертное бюро", 1997. — 312 с.
8. Панкин С. Ф. История религий [Электронный ресурс]: лекции для студентов / С. Ф. Панкин. — М. : Равновесие, 2005.
9. Ліщинська О. А. Соціально-психологічні механізми культової психічної залежності особистості в деструктивних тоталітарних організаціях [Текст] : Автореферат... д. псих. наук, спец.: 19.00.05 - соціальна психологія; психологія соціальної роботи О. А. Ліщинська. - К.: Інститут соціальної та політичної психології АПН України, 2010. 31 с.
10. Преображенський С. І. Позахристиянські компоненти в свідомості православного віруючого: український контекст [Текст] : Автореферат... к. філософ. наук, спец.: 09.00.11 - релігієзнавство / С. І. Преображенський. — К. : НАН Укр. Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди, 2010. — 20 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті.

1. Сафронов А. Г. Психология религии: Монография. - К.: Ника-Центр, 2002. - 224 с. — URL:
http://game.ru/book/common_psychology/psy_r

eligion/_Сафронов%20А.Г.,%20Психология%20религии.pdf

2. Кабаченко Т. С. Курс лекций "Психология воздействия" [Видео]. – URL:
http://univertv.ru/kursy_i_lekcii/?id=157942

3. Синелина Ю. Ю. Православные и мусульмане: сравнительный анализ религиозного поведения и ценностных ориентаций / Ю. Ю. Синелина // Социологические исследования. - 2009. - № 4. – С. 89-95. – URL:
http://ecsocman.hse.ru/data/995/731/1223/PRAVOSLAVNYE_I_MUSULMANE_SRAVNITELNYJ_AN..ENIYa_I_TsENNOSTNYH_ORIENTATsIJ.pdf

5. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности . М.: Республика, 1994. - 447 с. – URL:
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/fron_an/

6. Чалдини Р. Психология влияния. – СПб.: Питер, 2004. - 286с. – URL:
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Chald/_Index.php

7. Торчинов Е. А. Введение в буддологию. – URL:
<http://anthropology.ru/ru/edition/vvedenie-v-buddologiyu-kurs-lekciy>

II ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Тема	Загальний обсяг, годин	Лекції, годин	Практичні заняття, годин	Лабораторні роботи, годин	Самостійне опрацювання матеріалу (СРС), годин	Індивідуальні завдання, годин (із обсягу СРС)
1	Тема 1. Формування теоретичних підходів у психології релігії. Психологія релігійної віри та культу	10	2	2		6	
2	Тема 2. Релігійна особистість та етапи розвитку релігійності. Психологія ранніх форм релігії	8	2	2		4	
3	Тема 3. Психологія індуїзму, зороастризму та маніхейства	8	2	2		4	
4	Тема 4. Психологія даосизму та конфуціанства	8	2	2		4	
5	Тема 5. Психологія буддизму та синтоїзму	8	2	2		4	
6	Тема 6. Психологічні особливості формування монотеїзму	8	2	2		4	
7	Тема 7. Психологія раннього християнства	8	2	2		4	
8	Тема 8. Психологія юдаїзму та християнства	8	2	2		4	
9	Тема 9. Психологія православ'я та католицизму	10	2			8	
10	Тема 10. Психологія протестантизму	10	2			8	
11	Тема 11. Психологія ісламу	12	2			10	
12	Тема 12. Психологічні особливості фанатизму та деструктивних культів	12	2			10	
13	Тема 13. Психологічні особливості релігійної кризи та конверсії	10	2			8	
14	Тема 14. Психологія псевдо-релігійних систем	10	2			8	
15	Тема 15. Релігія як ціннісно-орієнтаційна діяльність	10	2			8	
16	Тема 16. Релігійна та психологічна робота з віруючими	10	2			8	
17	Контрольні заходи зі змістових модулів					4	
<i>Всього з навчальної дисципліни за денною формою навчання:</i>		150	32	16		102	

Узгодження результатів навчання з методами викладання, навчання та оцінювання

Програмні компетентності / результати навчання	Результат навчання за дисципліною	Види навчальних занять	Види навчальної діяльності	Методи, технології викладання і навчання	Засоби навчання	Методи та критерії оцінювання
ЗК 5, ФК 1 / ПРН 4	РН1.	Л і ПЗ	НД 1 НД 2	МН1 МН2 МН3	ЗН 1	М1 М3
ЗК 6, ФК 1, ФК 2, ФК 3 / ПРН 5	РН2.	Л і ПЗ	НД 1 НД 2	МН1 МН2 МН3	ЗН 1	М1 М3
ЗК 6, ФК 3 / ПРН 6	РН3.	Л і ПЗ	НД 1 НД 2	МН1 МН2 МН3	ЗН 1	М1 М3
ЗК 10, ФК 2, ФК 6, ФК 7 / ПРН 9	РН4.	Л і ПЗ	НД 2 НД 3	МН1 МН2 МН3	ЗН 1	М1 М2 М3
ЗК 10, ФК 6, ФК 7, ФК 10 / ПРН 17	РН5.	Л і ПЗ	НД 3	МН1 МН2 МН3	ЗН 1	М1 М2 М3